

Reading and Reviewing to the Book of *The Poetry of Resistance in Contemporary Iraq*

Amir Farhangnia*

Abstract

The purpose of writing a book in the field of contemporary sustainability poetry is to acquaint the audience with the elements of sustainability so that the author can increase the desire and motivation to refer to such a field. Therefore, the book of Poetry of Sustainability in Contemporary Iraq seeks to introduce a large number of poets of sustainability in Iraq in the contemporary period and to analyze the elements of sustainability in their poems from both perspectives of content and style. The Book of The Poetry of Resistance in Contemporary Iraq is compiled around eight contemporary Iraqi poets and is divided into two parts: first and second generation Iraqi poets namely Nazik al-Malaika, Sayyab, Bayati, Buland Ḥaydarī, Muzaffar al-Nawab, Saadi Youssef, Ahmad Matar and Adnan Al-Sayegh. The origin and origin of the book, the author's doctoral dissertation entitled Social Criticism of Contemporary Iraqi Poetry, was based on the works of prominent modern poets defended at Tarbiat Modarres University in 2010. According to the author, the introduction, as well as parts of the first-generation poets' material, have been taken from this treatise and have undergone some modifications. This book attempts to assess the effects of persistence in contemporary Iraqi poetry by relying on these eight poets in a descriptive-analytical approach. The main theme of the book is to study the elements of persistence in the poetry of first and second generation poets and the stylistic features of its poems. A noteworthy subject that contributes to this work is the ability to teach as an undergraduate literary resource in contemporary poetry in postgraduate studies. It should be noted, of course, that the author has been far more successful in the description than in the analysis. The theme of

* Assistant professor of Arabic language and literature Shahid Beheshti University, a_farhangnia@sbu.ac.ir

Date received: 2020-03-28, Date of acceptance: 2020-07-25

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

sustainability in Iraqi poetry and its examination of the poetry of eight renowned Iraqi poets, all of whom are modern Iraqi poetry poets, doubles the need to review and critique this book.

Keywords: Critical Analysis, Poetry of Sustainability, Contemporary Iraq, Masoumeh Nemati.

خوانش و نقدی بر کتاب شعر پایداری در عراق معاصر

امیر فرهنگ‌نیا*

چکیده

هدف از تألیف کتاب در حوزه شعر پایداری معاصر آشنایی مخاطب با عناصر پایداری است تا مؤلف بتواند بر اشتیاق و انگیزه مراجعه به چنین حوزه‌ای بیفزاید. از این رو، کتاب شعر پایداری در عراق معاصر درصدد آن است تا شمار فراوانی از شاعران پایداری در عراق در دوره معاصر را معرفی و عناصر پایداری در اشعار آنان را از دو منظر محتوا و سبک تحلیل کند. فضای کلی کتاب ترسیم‌کننده فضای سیاسی عراق، کودتای حزب بعث، شعر پایداری در عراق، تبیین اهمیت موضوع پایداری در ادبیات عراق، دسته‌بندی هشت شاعر در دو بخش نسل اول و نسل دوم، و بررسی شعر پایداری آنان در دو بخش محتوایی و سبک‌شناختی است. هرچند انتظارات مخاطب در این حوزه برآورده نشده است و نتیجه ارزیابی و مطالعه این کتاب از آن حکایت دارد که نویسنده در بررسی و تحلیل شعر پایداری معاصر عراق با رویکردی توصیفی - تحلیلی تاحدودی در دسته‌بندی شاعران از ترتیب موضوعی خارج و به نوعی به خلط مبحث دچار شده است، هم‌چنین میان حجم بعضی فصل‌ها و مطالب ارائه‌شده تناسبی نیست. بر همین اساس، می‌توان این کتاب را در شمار آثاری دانست که موضوع پایداری در شعر معاصر عراق را بررسی مروری و گذرا کرده است و درحکم مرجعی برای خواننده در شناسایی قصیده‌های متناسب با موضوع پایداری مطرح می‌شود. مرجعی که در تلاش است به نوعی آثار برخی از شاعران عراقی برای پژوهش‌گر حوزه ادبیات پایداری را گردآوری کند و فقط جنبه‌هایی از موضوع پایداری را بررسی کرده و زوایای بسیاری از آن مسکوت مانده است.

کلیدواژه‌ها: تحلیل انتقادی، شعر پایداری، عراق معاصر، معصومه نعمتی.

* استادیار زبان و ادبیات عرب، دانشگاه شهید بهشتی، a_farhangnia@sbu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۱/۰۹، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۵/۰۴

۱. مقدمه

ادبیات پایداری تأثیر مهمی در بیداری ملت‌ها و سامان‌دهی مسیر مبارزاتی مردمان آن‌ها دارد. در این میان، شعر در حکم یکی از انواع ادبی در نقش‌گیری هویت و تمدن بشر دست داشته و از مهم‌ترین عرصه‌های حضور و بروز آن حوزه پایداری است.

ادبیات پایداری به مجموعه آثاری اطلاق می‌شود که از زشتی‌ها و فجایع داخلی و خارجی در تمامی حوزه‌های سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، و اجتماعی با زبانی ادیبانه سخن می‌گوید. برخی از این آثار بیش از بروز فاجعه، برخی در زمان جنگ، و یا پس از گذشت زمان به نگارش تاریخ آن می‌پردازند (شکری ۱۹۷۹: ۱۰-۱۱).

ادبیات پایداری رنج‌ها و مبارزات انسان‌هایی را بیان می‌کند که در وضعیت سیاسی دشواری گرفتار شده‌اند. وضعیتی که به اجبار و بی‌هیچ‌گناهی بر آنان تحمیل شده است. بنابراین این ادبیات ارتباط مستقیمی با زمان و مکان دارد و با مسائل سیاسی روز درگیر است (الجیوسی ۱۹۹۷: ۳۲-۳۴).

این عوامل شاعران و نویسندگان را بر آن می‌دارد تا به واسطه واژگان نبرد با ظلم و جور را آغاز و مردم را علیه آن تحریک کنند. پایداری صورت‌های مختلفی دارد و هر انسانی در تلاش است تا نهایت انرژی و توان خویش را به کار گیرد و بهترین داشته‌های خود را در این راه فدا کند. بنابراین نقاشی صحنه‌های جنگ را تصویر می‌کند، شاعر قصیده می‌سراید، و ادیب در میان داستان‌های خود از تجاوز و اشغال‌گری دشمن سخن می‌گوید. هیچ‌یک از این جنبه‌های پایداری کم‌ارزش‌تر از مقاومت سربازان در جبهه‌های نبرد نیست، زیرا مبارزه با دشمنان فقط در میدان‌های جنگ معنا نمی‌یابد، بلکه نبرد مسلحانه فقط یکی از ابعاد پایداری را به نمایش می‌گذارد.

نقد کتاب از جمله راه‌کارهایی است که می‌تواند در جهت ارتقای علمی جامعه مؤثر واقع شود و کنار ارائه نقاط ضعف و قوت یک اثر آن را بهتر به خوانندگان معرفی کند و در مسیر تقویت بنیه علمی آن گام بردارد. کتاب *شعر پایداری در عراق معاصر* درباره هشت شاعر معاصر عراقی و در دو بخش شاعران نسل اول و دوم عراقی یعنی نازک‌الملائکه، سیاب، بیاتی، بلند حیدری، مظفر نواب، سعدی یوسف، احمد مطر، و عدنان صایغ گردآوری شده است. منشأ و خاستگاه اولیه کتاب رساله دکتری نویسنده با عنوان *نقد اجتماعی شعر معاصر عراق، با تکیه بر آثار شاعران برجسته نوگرا* بوده که در سال ۱۳۸۹ در دانشگاه تربیت مدرس از آن دفاع شده است. به گفته نویسنده، مقدمه و بخش‌هایی از مطالب مرتبط با شاعران نسل اول برگرفته از این رساله و با پاره‌ای تغییرات و اصلاحات همراه بوده است.

تاکنون آثار فراوانی در حوزه ادبیات پایداری نگارش و تلاش شده است تا به صورت نظری و تطبیقی جلوه‌های آن ارزیابی شود. خوانش و بررسی نقادانه این آثار و بیان نقاط قوت و ضعف این آثار بر غنای این حوزه و مطالعات آن افزوده و در وهله بعد زمینه را برای ورود پژوهش‌گران و تحلیل‌گران آن فراهم کرده است تا با قلم‌فرسایی خود قدمی هرچند ناچیز در پیش‌برد اهداف متعالی ادبیات پایداری داشته باشند. در حوزه بررسی نقادانه آثار ادبیات پایداری می‌توان به موارد ذیل اشاره داشت. السروی (۱۹۸۵) در مقاله خود با عنوان «أدب المقاومة» نوشته غالی شکری محتوای این اثر را بررسی کرده است و خاطرنشان می‌کند که نویسنده در اثر خود درصدد احاطه بر موضوع پایداری در ژانرهای گوناگون ادبی هم‌چون شعر، داستان، و نمایش‌نامه در ادبیات عربی و جهانی است. نویسنده دو بخش اول و دوم کتاب را به ادبیات عرب و بخش سوم را به تصاویر قهرمانانه در شعر فرانسه و شوروی در خلال جنگ جهانی دوم و شاعرانی هم‌چون پابلو نرودا، لورکا، و حکمت اختصاص داده و پایان‌بخش اثر خود را سخنی از شعر آمریکا و احساس گناه، ناکامی، و خشم و غضب بر دولت‌مردان آمریکایی هم‌زمان با انقلاب ویتنام قرار داده است. الدجانی (۱۳۸۹ ق) در مقاله خود با عنوان «أدب المقاومة فی فیتنام» با ترجمه و مقدمه غالی شکری این کتاب را بررسی و ارزیابی کرده است و یادآور می‌شود که نام کتاب به انگلیسی *الأدب وحركة التحرر الوطني فی جنوب فیتنام* است که ما را با نمونه‌هایی پویا و صادقانه از پژوهش‌ها، شعر، و نثر آشنا می‌کند که انعکاس ادبی و هنری جنگ در ویتنام است.

کتاب سه بخش دارد: بخش نخست شامل پژوهش‌ها و مقالاتی با قلم ادیبان و نویسندگان ویتنامی است؛ بخش دوم شامل شماری از سروده‌های مبارزان ویتنامی، سرشار از روح پایداری، مبارزه‌طلبی، و ظلم‌ستیزی است؛ و بخش سوم شامل سه داستان از ادبیات پایداری ویتنام است.

باتوجه به مطالعات یادشده، کتاب حاضر درخور بررسی و مطالعه است، زیرا در تلاش است جلوه‌های پایداری در شعر معاصر عراق را با تکیه بر این هشت شاعر با رویکرد توصیفی - تحلیلی ارزیابی کند. موضوع اصلی کتاب بررسی عناصر پایداری در شعر شاعران نسل اول و دوم و ویژگی‌های سبک‌شناختی اشعار آنهاست. موضوعی مهم که به این اثر این قابلیت را می‌بخشد که در حکم یکی از منابع درسی ادبیات پایداری عراق در شعر معاصر در دوره کارشناسی ارشد تدریس شود. موضوع پایداری در شعر عراق و بررسی زوایای آن در شعر هشت شاعر به‌نام و مشهور عراقی، که همگی از مفاخر شعر نوگرای عراق‌اند، ضرورت بررسی و نقد این کتاب را دوچندان می‌کند.

۲. معرفی ظاهری اثر

کتاب شعر پایداری در عراق معاصر تألیف معصومه نعمتی قزوینی است که پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی در سال ۱۳۹۶ آن را چاپ کرده است. این کتاب هفت سرفصل و ۳۴۴ صفحه دارد. جلد کتاب سرمه‌ای است و کادر زردرنگی روی جلد و پشت آن قرار گرفته است. در قسمت بالای روی جلد عنوان کتاب با قلم سیاه نوشته شده است. نام نویسنده به رنگ قرمز با عنوان دکتر در وسط کادر و در پایین نیز نام و آرم مرکز انتشارات قرار دارد. در پشت جلد نیز همین اطلاعات به زبان انگلیسی، قیمت کتاب، و بارکد درج شده است. جلد کتاب نرم و شومیز است. این شکل ظاهری در سایر کتاب‌های انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی نیز یکسان و به همین ترتیب است. مطالب کتاب به ترتیب: عنوان، شناسنامه، فهرست مطالب، پیش‌گفتار، مطالب اصلی کتاب، هفت سرفصل، پی‌نوشت‌ها، سخن آخر، فهرست منابع، و عنوان به زبان انگلیسی است. کتاب در ۲۴۳ صفحه گردآوری شده است و صفحه‌آرایی ساده‌ای دارد. این کتاب شکل و جدول ندارد و قلم‌نگارشی آن برای مخاطب بدون ابهام و قابل فهم است. کیفیت چاپ خوب و مناسب و تیراژ آن ۵۰۰ نسخه است.

۱.۲ شناسنامه کتاب

شناسنامه کتاب در جدول ذیل نشان داده شده است:

جدول ۱.

آرم	انتشارات	مؤلف	مدیر انتشارات	ویراستار	صفحه‌آرا	نسخه‌پرداز	مسئول فنی	ناظر چاپ	نوبت چاپ
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی	پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی	معصومه نعمتی قزوینی	ناصر زعفرانچی	محمدعلی عبدالعظیمی	معصومه لوابی	فاطمه آقاجانی	عرفان بهاردوست	مجید اسماعیلی زارع	اول

۲.۲ فهرست محتویات

این کتاب فصل‌بندی ندارد و عناوین فرعی کتاب ذیل هفت سرفصل قرار گرفته است.

۳.۲ پیش‌گفتار

صفحه‌های یک تا چهار به پیش‌گفتار اختصاص یافته است. در این قسمت نویسنده پیشینه‌ای مختصر از فرهنگ پایداری و اهمیت ترویج آن، معرفی اجمالی فصل‌های هفت‌گانه، سپس پیشینه، و در نهایت تقدیر و تشکر از افراد یاری‌دهنده در مسیر نگارش این اثر را ارائه داده است.

۴.۲ مقدمه

این کتاب مقدمه ندارد.

۵.۲ فصل‌های کتاب

فصل اول با عنوان «تاریخ سیاسی و ادبی عراق» برای آگاهی خوانندگان با بسترهای سیاسی و اجتماعی شعر معاصر عراق به ذکر مختصری از تاریخ معاصر این کشور از دوره حاکمیت عثمانی تاکنون اختصاص یافته است. عنوان نخست، «دوران حاکمیت عثمانی»، دوازده صفحه است که مروری بر تاریخ شعر عراق از قرن نوزدهم در شش صفحه و یک صفحه پی‌نوشت دارد.

فصل دوم با عنوان «معرفی شاعران برگزیده» معرفی شاعران برجسته است. نازک‌الملائکه در چهار صفحه، بدر شاکر سیاب در حدود چهار صفحه، عبدالوهاب بیاتی در پنج صفحه، بلند حیدری در سه صفحه، مظفر نواب در سه صفحه، احمد مطر در دو صفحه، عدنان صایغ در حدود دو صفحه، و پی‌نوشت‌ها در حدود دو صفحه آمده است.

فصل سوم با عنوان «تعریف ادبیات پایداری» در حدود شش صفحه و یک صفحه پی‌نوشت است.

فصل چهارم با عنوان «عناصر پایداری در شعر شاعران نسل اول» بن‌مایه‌های پایداری را در اشعار آنان تحلیل و بررسی کرده است. این فصل شصت صفحه و حدود چهار صفحه پی‌نوشت دارد.

فصل پنجم با عنوان «ویژگی‌های سبک‌شناختی اشعار شاعران نسل اول» تحلیل ویژگی‌های سبک‌شناختی شاعران این نسل در بیست صفحه و حدود هفت صفحه پی‌نوشت است.

- فصل ششم با عنوان «عناصر پایداری در شعر شاعران نسل دوم» درباره توجیه به مسائل کشورهای عربی - اسلامی هم چون فلسطین، لبنان، و مصر در حدود ۳۸ صفحه و سه صفحه پی نوشت است.

- فصل هفتم با عنوان «ویژگی های سبک شناختی اشعار شاعران نسل دوم» در شانزده صفحه و یک صفحه پی نوشت ویژگی سبکی اشعار ایشان را ارزیابی کرده است.

۶.۲ سخن آخر

سخن آخر، از صفحه ۲۳۱-۲۳۶، نتایج کتاب را مطرح می کند. مؤلف در این قسمت ابتدا مختصر محورهای چهارده گانه بن مایه های پایداری در آثار شاعران نسل اول و پس از آن ویژگی سبک شناختی شاعران این نسل را در یازده مورد مطرح می کند. پس از آن نوبت به شاعران نسل دوم می رسد و این بار محورهای بن مایه های پایداری در اشعار شاعران نسل دوم را در یازده مورد بیان کرده است و در ادامه ویژگی های اشعار شاعران این دوره را از نظر سبک در دوازده مورد خلاصه می کند. سپس جداگانه به شباهت ها و تفاوت های شعر شاعران دو نسل از نظر محتوایی و سبک اشاره می کند.

۷.۲ پیوست ها

این کتاب پیوست ندارد.

پروژه گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
سال جامع علوم انسانی

۸.۲ کتاب نامه (منابع و مآخذ)

فهرست منابع این کتاب در هفت صفحه و در دو بخش فارسی در سه صفحه و عربی در چهار صفحه به ترتیب حروف الفبا تنظیم شده است. تعداد منابع فارسی ۳۷ مورد و منابع عربی ۶۱ مورد است.

۹.۲ فهرست اعلام و مصطلحات

این کتاب فهرست اعلام و مصطلحات ندارد.

۳. تحلیل ابعاد شکلی

ساختار یا ساخت (structure) کارکرد و هدفی مشخص است و ارتباط و هماهنگی اجزا در کلیتی منسجم با یکدیگر قرار دارند. به طوری که اگر این همکاری نباشد، ساختار مختل و بی‌ارزش خواهد شد (رضایی و محمودی ۱۳۸۹: ۵۰). بی‌شک ساختار کتاب فراتر از طرح روی جلد، حروف‌چینی، نوع قلم، و مواردی از این دست است، با این حال ارزیابی ساختاری یا شکلی اثر می‌تواند در معرفی ارزش کمی و کیفی آن نقش داشته باشد.

در شناسنامه کتاب درباره تفکیک کلیدواژه‌ها به زبان فارسی و معادل انگلیسی آن‌ها آمده است:

- موضوع: شعر عربی - عراق - تاریخ و نقد؛

- موضوع: شعر انقلاب عربی - عراق - تاریخ و نقد؛

- موضوع: شاعران عرب - عراق - سرگذشت‌نامه.

در این شناسنامه تاریخ و نقد دوبار تکرار شده و اساساً شعر انقلاب عربی عنوانی فراتر از حجم این کتاب است و تمرکز آن بر شعر انقلابی عراق است نه شاعران عرب، بنابراین این کلیدواژه به اصلاح نیاز دارد.

۱.۳ لغزش‌های بخش منابع

در کتاب‌نامه عربی بعضی از منابع براساس حروف الفبا دسته‌بندی نشده است. «ابراهیم جبرا، جبرا» با شکل صحیح «جبرا، ابراهیم جبرا»، «خضر علی، میاده» با شکل صحیح «علی، میاده خضر»، «راضی جعفر، محمد» با شکل صحیح «جعفر، راضی محمد»، «رشید نعمان، خلف» با شکل صحیح «نعمان، رشید خلف»، «السید جاسم، عزیز» با شکل صحیح «جاسم، عزیز السید»، «کوزی عبدالعالی، حافظ» با شکل صحیح «عبدالعالی، حافظ کوزی» (ضمن این‌که این منبع آدرس کاملی ندارد و نویسنده به ذکر «کوزی عبدالعالی، حافظ (د.ت)، السخریة الهادفة فی شعر أحمد مطر» اکتفا کرده)، «محمد الحوفی، أحمد» با شکل صحیح «الحوفی، أحمد محمد»، «الخضراء الجیوسی، سلمی» با شکل صحیح «الجیوسی، سلمی الخضراء»، و «أحمد غنیم، کمال» با شکل صحیح «غنیم، کمال أحمد» از جمله این موارد است و در کتاب‌نامه «ابن منظور الإفريقي» که الإفريقي باید حذف شود. هم‌چنین منبع

«الأصغر، عبدالرزاق (۱۹۹۹)» باید در ابتدای منابع ذکر شود. بنابراین منابع عربی باید براساس حروف الفبا مرتب شود. نکته دیگر در ارجاع به منابع این که در فهرست منابع آمده است «اسماعیل، عزالدین (۱۹۹۸)» و در صفحه ۸۹ آمده است «اسماعیل، ۱۹۸۵». در فهرست منابع آمده است «ترابی، ضیاءالدین (۱۳۸۴ ش)» و در صفحه ۵۹ آمده است «ترابی، ۱۳۸۹» که از ناهماهنگی در فهرست منابع نشان دارد. هم‌چنین منبع «عزالدین، ۱۹۵۴: ۵۴» در صفحه ۲۰، «عباس علوان، ۱۹۷۵: ۱۱۱-۱۱۲» و «بیدج، ۱۳۸۹: ۱۷» در صفحه ۶۴، «عید، ۲۰۰۳: ۹» در صفحه ۱۴۹، «علی کندی، ۲۰۰۳: ۲۰۲» در صفحه ۱۱۹، و «غانم صالح البیرمانی، ۲۰۱۰: ۹۸» در صفحه ۳۵ در فهرست منابع ذکر نشده است. ضمن این که نحوه ارجاع بعضی منابع از جمله آخرین منبع نیازمند اصلاح است. از دیگر مواردی که می‌توان بدان اشاره کرد علامت‌های نگارشی، اندازه قلم، و نحوه ارجاع در هر صفحه است که در بررسی ابعاد شکلی کتاب مدنظر قرار می‌گیرد. در این کتاب علامت‌های نگارشی، در موارد متعدد، نادرست به‌کاررفته و از این منظر کتاب نیازمند بازنگری است. برای مثال و به‌صورت موردی در صفحه ۳۷ قبل از «اما» ویرگول نیاز است. غلط‌های تایپی فراوان دیگری نیز در متن کتاب به‌چشم می‌خورد که در پی‌نوشت به آن‌ها اشاره شده است.^۱

عبارت‌های ناقص در متن از ارزش و اعتبار آن می‌کاهد. در صفحه ۹۹ پس از ذکر شاهد مثال شعر آمده است: «که در شعر بیاتی به‌عنوان نماد وطن عربی به‌کار رفته است (السید جاسم، ۱۹۹۰: ۱۶۶-۱۶۷)»، این جمله با قبل از شاهد مثال ارتباطی ندارد و ناقص است. هم‌چنین عبارت «عرض و آبروی خویش» در صفحه ۹۹ که «عرض» حشو است.

عناوین اصلی با قلم درشت و توضیحات با قلم نازک نوشته شده، به‌جز صفحه ۲۱۶ که توضیحات عنوان فرعی «حس آمیزی» با قلم درشت آمده است. اندازه قلم مناسب به‌نظر می‌رسد. صفحه‌هایی که عنوان فرعی و شاهد مثال ندارد ۲۴ سطر در خود جای داده است. فصل‌های کتاب مقدمه ندارد و فقط برای فصول دوم و پنجم در حدود هشت سطر توضیح و سپس عناوین فرعی فصل ارائه شده که از این لحاظ کتاب یک‌دست تدوین نشده است.

۲.۳ فهرست مطالب

قرارنگرفتن سرفصل‌ها با عنوان فصل اول، دوم، و ... در فهرست مطالب باعث خلط مبحث و عدم تشخیص ابتدا و انتهای فصل‌ها می‌شود. چنان‌که نویسنده در پیش‌گفتار متذکر شده،

کتاب از هفت فصل تشکیل شده، اما به‌هیچ‌وجه عنوان فصل در فهرست مطالب مشاهده نمی‌شود. دربارهٔ نخستین عنوان سرفصل، از آن‌جاکه نویسنده فقط شعر پایداری عراق را بررسی می‌کند، عنوان «تاریخ ادبی عراق» چندان مناسب نیست. ضمن این‌که جمع میان تاریخ سیاسی و ادبی عراق در یک عنوان چندان دقیق نیست. نویسنده می‌توانست هفت زیرعنوان اول یعنی «مروری بر تاریخ سیاسی عراق از حاکمیت عثمانی تا عصر حاضر» را با عنوان «تاریخ سیاسی» ذکر کند و شش زیرعنوان بعدی یعنی «مروری بر تاریخ شعر عراق از قرن نوزدهم تا مرحلهٔ پسانوگرایی» را با عنوان «تاریخ شعر جدید عراق» دسته‌بندی کند. چنین خلط مباحثی نشان تنظیم ناهماهنگ فهرست مطالب در بعد شکلی است.

به‌رغم توضیح نویسنده در پیش‌گفتار مبنی بر دلیل گستردگی دامنهٔ پژوهش، یافته‌های مرتبط با فصل‌های پنجم و هفتم، یعنی ویژگی‌های سبکی شاعران برگزیده، تا حد امکان خلاصه ارائه شده و به‌ناچار از ذکر شواهد شعری صرف‌نظر شده است، اما دلیل این ضرورت و ناچاری مشخص نیست، زیرا میان عنوان فصل پنجم و هفتم و حجم مطالب ارائه‌شده در آن‌ها تناسبی نیست. از این گذشته، حجم فصل سوم بسیار اندک است و نمی‌توان در شش صفحه حق مطلب را دربارهٔ ادبیات پایداری ادا کرد. نکتهٔ حائز اهمیت در فصول چهارم و هفتم این‌که در فصل چهارم نویسنده در زیرعنوان «توجه به مسائل کشورهای عربی-اسلامی» کشورهای مشرق را مطرح و «فلسطین» و «لبنان و سوریه» را ذیل آن آورده و سپس در زیرعنوان کشورهای مغرب عربی «الجزایر، مصر، و تونس» را نام برده است، درحالی‌که در فصل ششم در زیرعنوان «توجه به مسائل کشورهای عربی-اسلامی» هیچ عنوان فرعی‌ای را برای جداکردن این کشورها ذکر نکرده و فقط به سه کشور فلسطین، لبنان، و مصر اکتفا کرده است. این ناهماهنگی در دسته‌بندی در فصل چهارم و ششم نشان از عدم انسجام در دسته‌بندی مطالب است.

۴. تحلیل محتوایی کتاب

این کتاب جلوه‌های پایداری را در شعر شاعران معاصر عراق با عنوان نسل اول و نسل دوم بررسی و ارزیابی می‌کند. به‌طور مشخص تمرکز نویسنده روی هشت شاعر است که به‌ترتیب چهار شاعر از نسل اول و چهار شاعر از نسل دوم است. بنابراین این کتاب می‌تواند منبعی نسبتاً مناسب برای رصد مضامین پایداری در شعر معاصر عراق و در ادامه آشنایی با ویژگی‌های سبک‌شناختی آنان باشد. برای بررسی دقیق ابعاد محتوایی پایداری در شعر معاصر عراق می‌توان چالش‌هایی را در این زمینه پیش روی مؤلف ترسیم کرد.

۱.۴ چالش بررسی و تحلیل شعر پایداری عراق

شعر پایداری معاصر عراق همواره با چالش‌هایی در تحلیل و ارزیابی مواجه است که برجسته‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

۱. کثرت شاعران حوزه پایداری عراق که باعث می‌شود نویسنده ناچار به گلچین برخی آثار و صرف‌نظر از شماری دیگر شود. از سوی دیگر، چنین چالشی نمی‌تواند مخاطب را قانع کند که چرا نویسنده به اشعار در دسترس بسیاری از شاعران معاصر اهتمام نداشته است. برای مثال، چرا در این باره شعر محمد مهدی الجواهری، شاعر پراوازه عراقی، از قلم افتاده و هیچ نامی از وی برده نشده است؟
۲. حجم فراوان منابع در این حوزه باعث شده است نویسنده از بسیاری از منابع در این حوزه صرف‌نظر کند و از ارزش و اعتبار علمی اثر بکاهد؛
۳. به نظر می‌رسد جمع میان مضامین و ویژگی‌های سبک‌شناختی در این حجم اندک باعث می‌شود هیچ‌یک دقیق بررسی نشود.

۲.۴ کتاب‌های مشابه در حوزه شعر پایداری عراق

کتاب‌های متعددی در حوزه شعر پایداری عراق نوشته شده است که هر یک به نوعی بخشی از اشعار شاعران معاصر عراق را مطالعه و تحلیل کرده‌اند. شعر نوگرایی عراق نیز، که معیار نویسنده در انتخاب هشت شاعر معاصر عراق است، از این جنبه بی‌بهره نمانده و بررسی و تحلیل شده است. از جمله کتاب *الفکر فی الشعر العربی الحدیث* اثر حافظ محمد الشمیری که در بخش رویکردهای سیاسی در شعر نوین عراق به اختصار آورده است: ۱. نغمه‌سرایی برای میهن و دعوت به اتحاد، ۲. یورش بر حاکمان ظالم و عقب‌مانده، ۳. دعوت به آزادی، کرامت، و احترام انسان، ۴. شناخت قدرت مردم و درک نقش پویای آنان در پیشرفت جامعه، ۵. امید به آینده و روی آوردن به زندگی با جدیت و روشن بینی، ۵. ایمان به وحدت مبارزه و اتحاد نیروهای انقلابی در دنیا، ۶. کشف تحریف، عقب‌ماندگی، عزلت، و تمامی آنچه مانع حرکت انسان می‌شود، و ۷. دعوت به آفرینش جامعه انسانی جدید که در آن کرامت و خوبی تحقق می‌یابد. این‌ها همگی مواردی است که نتیجه دعوت نهضت‌های فکری رو به پیشرفت در تاریخ امت است (الشمیری ۲۰۱۴: ۲۷۱-۲۷۲). کتاب *الشعر السیاسی الحدیث فی العراق* اثر یوسف عزالدین، اشعار شاعرانی هم‌چون جواهری، علی الشرقی، معروف الرصافی، و آذری درباره ادبیات جنگ را بررسی کرده است (عزالدین ۲۰۰۶: ۱۰۰-۱۱۰).

۳.۴ تحلیل محتوای کتاب

ساخت (قالب) ادامه محتواست، چون امری ارگانیک و نه‌چیزی ازپیش آماده است. امری مکانیکی نیست که بر موضوع خارجی تحمیل شود، بلکه ازخلال تعامل موضوع‌های تشکیل‌دهنده شعر شکل می‌گیرد. تأکید بر ساخت خطایی است که کم‌تر از تأکید بر موضوع نیست. شعر فرایندی ساختی به‌دور از احساس شاعر و موضع وی به زندگی نیست و گر نه سبک‌ها به هم شبیه می‌شوند و فردیت پنهان می‌ماند. ابزار تعبیر به‌خودی‌خود ارزش ندارد، بلکه مهم کیفیت به‌کارگیری آنهاست و به‌کارگیری آنها بر نگرش هنرمند مبتنی است. پس ساخت هدف شاعر نیست، بلکه نتیجه شکل‌گیری نگرش آن است (علاق ۱۳۸۸: ۱۹۱-۱۹۲). با پذیرش چالش میان مسائل مضمون و گام‌های وسیعی که در توسعه و اهتمام به آن پرداخته شده، توجه به قالب و تلاش برای توسعه آن با هدف رهایی از برخی بندهای موروث به‌منظور هموار کردن قالب مطرح‌شده، بیش‌تر مایه جلب‌توجه و بحث و گفت‌وگو بوده است (أبو‌الأنوار ۲۰۰۶: ۵۵۵). در همین باره، مقدمه کتاب شعر پایداری در عراق معاصر بررسی عناصر پایداری در شعر هشت شاعر معاصر و برجسته عراقی از جمله نازک‌الملائکه، بدر شاکر السیاب، عبدالوهاب بیاتی، و بلند حیدری از شاعران نسل اول شعر نو عراق و مظفر نواب، سعدی یوسف، احمد مطر، و عدنان صائغ از شاعران نسل دوم است. هم‌چنین از دلیل انتخاب شعر معاصر عراق در حکم بستر پژوهش، وجه تمایز این کتاب در مقایسه با سایر پژوهش‌های این حوزه، و مهم‌ترین انگیزه نویسنده از نگارش این کتاب یعنی اهمیت ترویج فرهنگ پایداری به‌ویژه محدودیت منابع مرتبط با ادبیات پایداری عربی در ایران سخن رانده است.

- فصل اول با عنوان «تاریخ سیاسی و ادبی عراق» مرور تاریخ سیاسی عراق از حاکمیت عثمانی تا عصر حاضر، دوران حاکمیت عثمانی، دوره حاکمیت استعمار، رقابت دولت‌های استعمار برای سلطه بر عراق، شکست دولت عثمانی و قیمومیت انگلستان بر عراق، تشکیل نخستین حکومت جمهوری، کودتای حزب بعث و در ادامه مرور تاریخ شعر عراق از قرن نوزدهم، مرحله تقلید «بازگشت به گذشته»، مرحله اصلاح، گرایش‌های جدید، نوگرایی، و پس از نوگرایی است.

- فصل دوم شاعران برگزیده از جمله نازک‌الملائکه، بدر شاکر سیاب، عبدالوهاب بیاتی، بلند حیدری، سعدی یوسف، مظفر نواب، احمد مطر، و عدنان صائغ را بررسی کرده است. این معرفی زندگی‌نامه، آثار، جوایز ادبی، و توضیح درباره ویژگی‌های شعر آنها را شامل می‌شود. وی نازک را شاعری می‌داند که دیوان اول او رنگ‌وبوی رمانتیک دارد، اما مجموعه

دوم تا هفتم او رفته رفته به سمت واقع گرایی و سپس رمزگرایی پیش می‌رود. نویسنده دربارهٔ سیاب معتقد است، از میان مجموعه‌های شعری او چهار مجموعهٔ اول صبغه‌ای رماتیکی دارد و از مجموعهٔ فخرالاسلام به سوی واقع گرایی و رمزگرایی متمایل می‌شود. سیاب در همهٔ مراحل شعری هیچ‌گاه از رنگ‌وبوی رماتیکی تهی نبود. اما از بیاتی ۲۴ مجموعهٔ شعری باقی مانده است که مجموعهٔ اول صبغهٔ رماتیکی دارد و مجموعهٔ دوم شاعر رفته رفته به سوی رماتیسم و واقع گرایی متمایل شده است. دیوان اول بلند و از صبغهٔ رماتیکی برخوردار است و دیوان دوم تاحدودی به سوی واقع گرایی پیش رفته است و از دیوان سوم اشعارش کنار رماتیسم رنگ‌وبوی وجودگرایی، رمزگرایی، و گرایش‌های جهان‌وطنی و انسان‌دوستی را نیز به خود گرفته است. نویسنده بر این باور است که بی‌شک نوآوری‌های شعری سعدی یوسف و روش ویژهٔ او در نزدیک کردن شعر و نثر دور کردن شعر از عاطفهٔ رماتیکی، سادگی واژه‌ها، و تعدیل رمزگرایی و ابهام، چه در داخل عراق و چه در خارج از آن، اثربخش بوده است. مظفر نواب نیز شاعری است که بخش عمدهٔ قصایدش به زبان فصیح و بخش کوچکی به لهجهٔ عامیانهٔ عراق سروده شده است و صبغهٔ اصلی و مضمون برجستهٔ اشعار او سیاسی است. دربارهٔ احمد مطر و عدنان صائغ نیز نویسنده به این نکته اشاره داشته که مطر از چه کسانی تأثیر پذیرفته و اشعار صائغ به چه زبان‌هایی ترجمه شده است.

- فصل سوم تعریف ادبیات پایداری، ادبیات جنگ، تفاوت میان این دو، و ادبیات پایداری در جهان عرب است. نویسنده معتقد است، چون در ادبیات جنگ معیار خود جنگ است نه معیارهای دیگر، هر دو جبهه مساوی در نظر گرفته می‌شود (نعمتی قزوینی ۱۳۹۶: ۶۳).

- فصل چهارم به عناصر پایداری در شعر شاعران نسل اول اختصاص یافته است که استبدادستیزی، خفقان و سرکوب، نقد رسانه‌ها، وطن‌دوستی، دعوت به مبارزه، ترویج فرهنگ ایثار و شهادت، ستایش و یادکردن شهیدان، توجه به مسائل کشورهای عربی - اسلامی، کشورهای شرق عربی، کشورهای مغرب عربی، استعمارستیزی، صلح‌طلبی، جنگ‌ستیزی، مسخ هویت انسان، و ترسیم آرمان‌شهر را شامل می‌شود. نویسنده در تلاش بوده است پس از ذکر عناوین فرعی و توصیفی دربارهٔ آن شاهدمثال‌های مربوط و ترجمهٔ آن‌ها در مجموعه‌های شعری هر شاعر را ذکر کند.

- فصل پنجم ویژگی‌های سبک‌شناختی اشعار شاعران نسل اول را توضیح داده و عناصری هم‌چون تصویرپردازی، تصاویر جزئی، حس‌آمیزی، زبان رمز، رمز، رمزهای برگرفته از طبیعت، رمزهای مکانی، رمزهای شخصیتی، آمیختگی با گونه‌های داستانی، خلاصه‌گویی، ساختار لغوی، سادگی، عامیانگی، فرهنگ واژه‌ها، واژه‌های مرتبط با طبیعت،

واژه‌های سیاسی و حزبی، واژه‌های صوتی، واژه‌های منفی، بینامتنی قرآنی، فراخوانی میراث، شخصیت‌های اسطوره‌ای، شخصیت‌های تاریخی، شخصیت‌های دینی، شخصیت‌های قومی و ملی، شخصیت‌های ادبی، و شخصیت‌های صوفیانه را بررسی کرده است.

— در فصل ششم عناصر پایداری در شعر شاعران نسل دوم اعم از استبدادستیزی، مسخ هویت انسان، وطن‌دوستی، دعوت به اتحاد و هم‌بستگی، جنگ‌ستیزی، آزادی‌خواهی، ترسیم آرمان‌شهر، بیگانه‌ستیزی، دعوت به مبارزه، نقد و سرزنش جهان عرب، و توجه به مسائل کشورهای عربی - اسلامی را بررسی کرده است.

— در فصل هفتم ویژگی‌های سبک‌شناختی شعر شاعران نسل دوم از جمله تصویرپردازی، حس‌آمیزی، شیوه‌های کنایی، رمزهای برگرفته از طبیعت، رمزهای مکانی، رمزهای شخصیتی، آمیختگی شعر با گونه‌های داستانی، سادگی، عامیانه‌گی، فرهنگ زبانی، واژه‌های مرتبط با طبیعت، واژه‌های سیاسی و حزبی، واژه‌های منفی، واژه‌های بیگانه، واژه‌های رکیک، بینامتنی قرآنی، خلاصه‌گویی، طنز، فراخوانی میراث، شخصیت‌های دینی، تاریخی، اسطوره‌ای، قومی و ملی، ادبی، و صوفیانه بررسی شده است.

نباید از نظر دور داشت که از ضعف‌های مفرط کتاب استفاده از منابع تکراری است. برای نمونه می‌توان به صفحه ۱۱۱ اشاره کرد که در یک صفحه چهار بار در ارجاع منابع به صورت پشت‌سرهم و با فاصله اندک آمده است (همان). نویسنده می‌توانست در لابه‌لای ارجاع به مجموعه شعری نازک‌الملائکه به سایر منابع گریزی بزند و ضمن غنای علمی اثر خود میان ارجاع به منابع فاصله ایجاد کند.

۴.۴ اخلاق علمی

اخلاقیات از ساختارها و مناسبات، فرهنگ، دین، نظام‌های هنجاری و حقوقی، نظام خانواده، یادگیری اجتماعی، ایمان، تجارب، و نگرش‌های مردمان تأثیر می‌پذیرد (فراستخواه ۱۳۸۵: ۱۵). اخلاق علمی مانند اخلاق در هر نظام حرفه‌ای دیگر باید منعکس‌کننده هنجارهای درونی حرفه و احساس تعهد اخلاقی از سوی حرفه‌ای‌ها و نهادهای تخصصی آن‌ها باشد نه بازتابی از مراقبت‌ها و نظارت‌های بیرونی و اداری، به‌ویژه از سوی دولت که در قالب بایدها و نبایدهای اخلاقی به آن‌ها تحمیل، قبولانده، یا گوش‌زد می‌شود. در واقع، هم صلاحیت و هم مسئولیت بحث‌پی‌گیری اخلاق علمی با خود اجتماع علمی است که به‌صورت درون‌زا با ویژگی‌های حرفه‌ای و متشکل از

محققان، دانشمندان، آموزش‌گران دانشگاهی، و غیر آن‌ها در قالب انجمن‌های علمی و تخصصی و امثال آن‌ها شکل می‌گیرد (همان: ۱۶). درباره اخلاق علمی در این کتاب می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد.

۱.۴.۴ استناد

عمده‌ترین دلایل استناد عبارت‌اند از: ۱. تجلیل از پیش‌کسوتان، ۲. اعتباربخشی به آثار مرتبط (تجلیل از همکاران)، ۳. شناسایی روش پژوهش، ابزارها، و جز آن، ۴. ارائه زمینه‌های مطالعاتی، ۵. اصلاح اثر خود، ۶. اصلاح اثر دیگران، نقد آثار پیشین، و اثبات ادعا، ۹. آگاه کردن محققان از آثار در دست انتشار، ۱۰. هدایت مخاطبان به آثاری که نامطلوب منتشر و نمایه‌سازی شده‌اند یا مورد استناد قرار نگرفته‌اند، ۱۱. سندیت‌بخشی به داده‌ها و مقوله‌های مسلم، بدیهیات، و جز آن، و ۱۲. رسمیت‌بخشی به آثار بنیادی که در آن‌ها اندیشه یا مفهومی بدیع مورد بحث قرار گرفته است (حری و شاه‌داغی ۱۳۸۷: ۱۸).

از کتاب *شعر پایداری در عراق معاصر* این گونه برمی‌آید که نویسنده در تلاش بوده است اخلاق و امانت‌داری علمی را رعایت کند. حجم وسیعی از ارجاع‌های درون‌متنی، پی‌نوشت‌ها، و کتاب‌نامه همگی بر این موضوع دلالت دارد و این کتاب را به منبعی مناسب برای حوزه شعر پایداری در عراق مبدل کرده است.

۲.۴.۴ بی‌طرفی علمی

می‌توان نویسنده کتاب *شعر پایداری در عراق معاصر* را در بررسی محورهای شعر پایداری بی‌طرف دانست. سخن آخر نویسنده، که در حدود پنج صفحه تصویری از محتوای کتاب ارائه می‌دهد، گواهی بر این مدعا است که نویسنده در نتیجه‌گیری‌ها بی‌طرفی را رعایت کرده و از هیچ رویکرد یا ایدئولوژی شاعری خاص جانب‌داری نکرده است. با این حال، در فصل سوم و در تعریف ادبیات پایداری به نظر می‌رسد نویسنده تا حدودی تحت تأثیر تعریف‌ها و القائات منابعی قرار گرفته که از آن‌ها نقل قول کرده است. نمونه آن عبارت «شعر مقاومت در ظاهر چهره‌ای جنگ‌طلب و خشن دارد» است یا این شاخص که «هم ویرانی و تحمل مشکلات آوارگی ارزش است و هم ویران کردن» (نعمتی قزوینی ۱۳۹۶: ۶۱). نویسنده این مطالب را از جای دیگر نقل کرده است، اما سکوت او در پی چنین ادعاهایی و عدم اظهار نظر در این باره حاکی از پذیرفتن چنین ایده‌هایی است و نشان می‌دهد نویسنده در بحث تعاریف ادبیات پایداری نتوانسته بی‌طرف عمل کند.

۵.۴ تحلیل ساختاری

درباره تحلیل ساختاری کتاب می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد.

۱.۵.۴ حجم گسترده و درخور توجه عناوین فرعی زیرعنوان ویژگی‌های سبک‌شناختی

از جمله ویژگی‌های برجسته کتاب عناوین فرعی بسیاری است که در فهرست مطالب و ذیل ویژگی‌های سبک‌شناختی مطرح می‌شود و به دنبال آن شاهد مثال‌های متعدد و متنوعی در ذیل هر عنوان فرعی مطرح شده است که از دقت نظر نویسنده در مجموعه‌های شعری هریک از هشت شاعر نسل اول و دوم و مطالعه و بررسی آن‌ها نشان دارد. با توجه به اهتمام نویسنده کتاب به مباحث سبکی اشعار، به نظر می‌رسد عنوان انتخابی برای کتاب گویای تلاش‌های نویسنده در این زمینه نبوده و بهتر است به صورت «شعر پایداری در عراق معاصر (بررسی محتوایی و سبک‌شناختی)» تکمیل شود.

۲.۵.۴ ارائه توضیحات تکمیلی در پی نوشت‌ها

پی‌نوشت متنی است که پس از پیکره اصلی نامه یا نوشتار به آن افزوده می‌شود. پی‌نوشت می‌تواند جمله، پاراگراف، یا متنی مستقل باشد. نویسنده این کتاب علاوه بر مطالب اصلی، در پایان هر فصل توضیحاتی تکمیلی را درباره متن افزوده و در بعضی موارد پس از پایان هر پی‌نوشت، به منظور مستندسازی، خواننده را به منبعی ارجاع می‌دهد تا بتواند علاوه بر مطالب مطرح شده اطلاعات بیش‌تری به دست آورد.

۳.۵.۴ نداشتن فصل‌بندی دقیق متناسب با موضوعات

از معایب کتاب نبود فصل‌بندی مطالب است. نویسنده در پیش‌گفتار متذکر می‌شود که در هفت فصل درصدد تحلیل و بررسی شعر پایداری معاصر عراق است، اما عنوان فصل اول، دوم، و ... به هیچ وجه در کتاب نیامده که نوعی ضعف محسوب می‌شود. از سوی دیگر، در فصل نخست (تاریخ سیاسی و ادبی عراق) نویسنده می‌توانست سیاست و ادب را از یک‌دیگر جدا و هریک را دقیق بررسی کند.

۴.۵.۴ شرح‌ها و توضیحات تکراری برای عناوین فرعی

در پیش‌گفتار کتاب آمده است: ذکر این نکته ضروری است که در پاره‌ای موارد که یک قصیده به چند موضوع مختلف اشاره داشته، در ذیل عناوین گوناگون آورده شده است.

بنابراین، اگرچه ممکن است برخی شواهد شعری به ظاهر تکراری به نظر آید، اما با در نظر گرفتن موضوعات گوناگون مطرح شده توجیه پذیر خواهد بود (همان: ۳). در صفحه ۹۹ ذیل عنوان فرعی نقد و سرزنش جهان عرب آمده است:

طحنتنا فی مفاهی الشرق / حربُ الکلمات / والسیوف الخشبیة / والأکاذیب / ... شغلتننا
الترهات / فقتلنا بعضنا بعضاً / وها نحن فئات / فی مفاهی الشرق / تصطاد الذباب / ... آه لم
تترک علی عورتنا / شمس حزیران رداء! (بیاتی ۲۰۰۸: ج ۲، ۱۰۹).

در توضیح این شاهد مثال آمده است: دیگر نه آن سرزمین آباد و باشکوه گذشته، بلکه سرزمین ویران و فراموش شده که امیدی به بیداری و آبادی اش نمی رود، شهر زنده پوشی که هزاران سال است در اوج بی عفتی با پادشاهان - کشورهای متجاوز - هم خوابه می شود، با خواری به مدیترانه - شاید نماد تمدن غرب باشد - چشم دوخته است و بی هیچ ابایی خویش را رایگان در اختیار دزدان، بزدلان، و خائنان قرار می دهد. در صفحه ۱۲۰ نیز ذیل عنوان فرعی مسخ هویت انسان همین شاهد مثال و توضیحات آمده است. هم چنین در صفحه ۱۰۸ آمده است: در سایه استعمار و استثمار ملت های مستضعف جهان است که دولت های بزرگ غرب هر روز بر ثروت و قدرت خود می افزایند و سلاح های مدرن تری را برای کشتار کودکان در سراسر دنیا تولید می کنند: «رصاص ... ص / لمن کلّ هذا الرصاص؟ لأطفال کوریة البائسین / وعمّال مرسیلیا الجائعین / وأبناء بغداد والآخرین» (سیاب ۲۰۰۵: ج ۲، ۱۸۲). در صفحه ۱۱۶ و ذیل عنوان جنگ ستیزی همین شاهد مثال و توضیحات آمده است.

و به نان، عافیت، و پاهای برهنه کودکان سوگند یاد می کند که اگر پیشانی استعمارگران متجاوز را به زیر پای کودکان فقیر نسایند و سلاح های آهنین آنان را به ندای صلح و هدایت مبدل نسازند و جنگ افروزان و قدرت طلبان را از سراسر آسیا بیرون نرانند، به سرزنش و نفرین آیندگان دچار خواهند شد. بأقدام أطفالنا العاریة / یمیناً وبالخبز والعافیة و ... (نعمتی قزوینی ۱۳۹۶: ۱۱۶).

همین توضیحات و شاهد مثال در صفحه ۱۰۹ ذیل عنوان استعمار ستیزی آمده است.

۶.۴ تحلیل محتوایی

درباره تحلیل محتوایی کتاب می توان به موارد ذیل اشاره کرد.

۱.۶.۴ بررسی عناصر پایداری کنار ویژگی‌های سبک‌شناختی

با نگاهی به کتاب‌ها و منابعی که در حوزه ادبیات پایداری نگاشته شده است، مشخص می‌شود محتوا و مضمون بیش‌تر محور قرار گرفته و ویژگی‌های سبک‌شناختی تا حد زیادی مغفول مانده است. به عبارت دیگر، مضمون محور بخش اعظم مطالعاتی است که در حوزه ادبیات پایداری انجام شده و قالب، سبک، و شاخص‌های سبک‌شناختی از قلم افتاده یا کم‌تر بدان اهتمام ورزیده شده است.

۲.۶.۴ ارائه تصویری کلی از محتوای کتاب در قالب سخن آخر

نویسنده توانسته است در شش صفحه محتوای کتاب را (حدود ۲۳۰ صفحه) خلاصه کند و تصویری گذرا و کوتاه از تلاش و اهتمام خود در این کتاب ارائه دهد.

۳.۶.۴ نقد و تحلیل نشدن شاهدمثال‌ها

نویسنده در موارد بسیاری شاهدمثال‌ها را نقد و تحلیل نکرده و فقط به ترجمه اشعار اکتفا کرده است. بر همین اساس، در موارد متعدد قلم نویسنده کم‌رنگ و حضور او کم‌فروغ است. برای مثال، در انتهای صفحات ۱۱۰، ۱۱۱، و ۱۱۲ فقط به ذکر شاهدمثال و ترجمه اشعار اکتفا کرده است و اثری از قلم نویسنده مشهود نیست.

۴.۶.۴ ارجاع به منابع غیرمعتبر یا دسته‌چندم

در موارد متعدد نویسنده منابع معتبر را رها کرده و به منابعی ارجاع داده است که ارزش و اعتبار چندانی ندارد. در صفحه ۶۲ درباره ادبیات جنگ به منبع «سنگری، محمدرضا، ۱۳۸۹، ادبیات دفاع مقدس» و «کوثری، مسعود، ۱۳۷۹، تأملاتی در جامعه‌شناسی ادبیات» ارجاع داده است؛ در حالی که منابع متعدد، متنوع، و جدید به زبان عربی درباره ادب الحرب (ادبیات جنگ) نگارش شده که نویسنده می‌توانست با مراجعه به آن‌ها بر ارزش و اعتبار خود بیفزاید. از جمله ادب الحرب النسوی العراقی اثر أنغام عبدالرزاق عبدالله، المرئی والمتخیل، ادب الحرب القصصی فی العراق، دراسة ومختارات اثر محسن جاسم الموسوی، الأدب العصری فی العراق العربی اثر رفائیل بطی، الأدب القصصی فی العراق منذ الحرب العالمیة الثانية، اتجاهاته الفکرية اثر احمد عبدالإله، و الحرب الحدیثة فی العراق: دراسة ومختارات اثر طراد الکیسی. مورد دیگر در صفحه ۶۳ است که درباره تفاوت ادبیات پایداری با ادبیات جنگ فقط به منبع «کاکایی، ۱۳۸۵، بررسی تطبیقی موضوعات پایداری در شعر ایران و

جهان» ارجاع داده است. افزون بر این که اثری از قلم نویسنده در این باره مشهود نیست، مسلماً یک منبع نمی تواند حق مطلب را در این باره ادا کند. نویسنده می توانست به منابع متنوعی از جمله تجلیات النکبة و المقاومة اثر حسین جمعه، أدب الحرب و أدب المقاومة اثر السيد نجم، و غایة الأسئلة: تأملات فی الثقافة العربیة المعاصرة اثر عزیزة علی ارجاع دهد. نکته دیگری که درباره نحوه ارجاع در این کتاب مطرح شده این است که نویسنده در توضیح عناوین فرعی به منبعی ارجاع نداده که نمونه آن در صفحه ۱۱۷ در توضیح عنوان فرعی «مسخ هویت انسان» است.

۵.۶.۴ ارائه نتایج خارج از موضوع کتاب

ارائه نتایج خارج از موضوع کتاب از جمله در بخش معرفی شاعران و بخش صبغه های شعری آنان است. مسلم است نویسنده در قالب صفحات ۲۹-۵۳ درباره صبغه های اشعار شاعران مختلف به نتایجی دست یافته که از حیطة عنوان و موضوع کتب خارج است و فقدان شاهد مثال در این باره شاهد این مدعا است. بی شک نویسنده در بخش صبغه های شعری شاعران بدون ارجاع به رساله دکتری خود یا منبعی دیگر این صبغه ها را نقل کرده که خارج از حیطة کتاب است.

۵. نتیجه گیری

از نقد و بررسی کتاب شعر پایداری در عراق معاصر نتایج ذیل به دست آمد:

۱. مبنای کتاب پایداری در شعر عراق معاصر رویکرد توصیفی - تحلیلی است و نتیجه بررسی و مطالعه آن نشان می دهد جنبه توصیف بیش از تحلیل مدنظر نویسنده قرار گرفته است. برای مثال در مباحث حس آمیزی، شیوه های کنایی، رمزهای برگرفته از طبیعت، رمزهای مکانی، شخصیتی، آمیختگی شعر با گونه های داستانی، عنصر گفت و گو، شعر سپید، سادگی، عامیانه، فرهنگ زبانی، واژه های مرتبط با طبیعت، واژه های سیاسی و حزبی، واژه های منفی، واژه های بیگانه، واژه های رکیک، و بینامتنی قرآنی هیچ شاهد مثالی از شعر شاعران محل بحث نیامده و صرفاً به بیان توضیحاتی اندک اکتفا شده است که چندان گویای اثبات ادعای نویسنده در وجود چنین مباحثی در شعر ایشان نیست. هم چنین در مبحث فراخوانی میراث، اعم از شخصیت های دینی، تاریخی، اسطوره ای، قومی و ملی، ادبی، و صوفیانه به برخی شخصیت ها گذرا اشاره شده و حتی یک شاهد مثال و کوچک ترین تحلیلی برای آن ذکر نشده است؛

۲. مقایسه این کتاب با سایر کتاب‌های مشابه نشان می‌دهد قرار گرفتن مباحث سبک‌شناختی کنار بررسی جلوه‌های پایداری در اشعار شاعران معاصر عراق بر جنبه نوآوری این اثر افزوده است؛

۳. مطالعه فصل‌های کتاب از آن حکایت دارد که با توجه به کم‌رنگ‌بودن تحلیل‌ها و در پاره‌ای موارد فقط اکتفا به ترجمه اشعار، افزودن شرح، تحلیل و نقد شاهد مثال‌ها، و به‌طور کلی حضور مؤثرتر نویسنده در متن این کتاب می‌توان آن را در زمره منابع طراز اول حوزه ادبیات پایداری قرار داد؛

۴. عناوین فرعی متنوع و به‌تبع آن شاهد مثال‌های متعدد از شاعران گوناگون از دقت‌نظر نویسنده درباره جلوه‌های پایداری در شعر معاصر عراق و تخصص او در این حوزه نشان دارد. نکته دیگر این‌که، با در نظر گرفتن ملاک‌های شکلی، روشی، و محتوایی و ذکر نقاط قوت و ضعف کتاب و از طرفی مدنظر قراردادن تناسب عنوان کتاب و محتوای آن می‌توان ادعا کرد نویسنده تا حدودی موفق عمل کرده و به اهداف مدنظر خود دست یافته است؛

۵. در تحلیل ساختاری کتاب نویسنده حجم گسترده و درخور توجهی از عناوین فرعی، زیرعنوان و ویژگی‌های سبک‌شناختی، ارائه توضیحات تکمیلی در پی‌نوشت‌ها، نداشتن فصل‌بندی دقیق متناسب با موضوعات، و شرح‌ها و توضیحات تکراری برای عناوین فرعی را آورده است. در تحلیل محتوایی نیز مؤلف عناصر پایداری کنار ویژگی‌های سبک‌شناختی، ارائه تصویری کلی از محتوای کتاب در قالب سخن آخر، عدم نقد و تحلیل شاهد مثال‌ها، ارجاع به منابع غیرمعتبر یا دسته‌چندم، و ارائه نتایج خارج از چهارچوب کتاب را آورده است.

۶. پیش‌نهادهای

۱. برطرف کردن اشکالات و ایرادهای مطرح‌شده اعم از تائیدی، نگارشی، ویرایشی، افزودن نقد و تحلیل‌ها، و حضور پررنگ در لابه‌لای ارجاع از منابع متعدد از سوی نویسنده باعث می‌شود این کتاب را بتوان در حکم یکی از منابع ادبیات پایداری در مقطع کارشناسی ارشد در سرفصل رشته زبان و ادبیات عرب، که از سوی وزارت علوم ارائه می‌شود، پیش‌نهاد کرد؛

۲. نویسنده در این کتاب در تلاش است میان نوگرایی و شاعران پایداری پیوند برقرار کند و بر همین اساس به انتخاب هشت شاعر در قالب شاعران نسل اول و دوم اقدام کرده، اما پیش‌نهاد می‌شود مجموعه‌های شعری دیگر شاعران برجسته عراق در حوزه ادبیات

پایداری از جمله محمدمهدی جواهری، جمیل صدقی زهاوی، و معروف الرصافی نیز مطالعه، بررسی، و تحلیل شود.

پی‌نوشت

۱. جدول غلط‌های تایپی کتاب به شرح ذیل است:

ترتیب	نادرست	درست	صفحه
۱	اسطورهای	اسطوره‌های	ط
۲	درحالی	در حالی	۱
۳	پایان‌نامه دکتری	رساله دکتری	۲
۴	درهم	در هم	۸
۵	در نتیجه‌ی	در نتیجه‌ی	۲۳
۶	سر پرستی	سرپرستی	۳۱
۷	داستا یوفسکی	داستایوفسکی	۳۲
۸	گردید	شد	۳۲
۹	در خانواده‌ای	در خانواده‌ای	۳۳
۱۰	از دست داد	از دست داد	۳۸
۱۱	در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد به هزار رساله می‌رسد.	در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد به هزار رساله می‌رسد.	۴۲
۱۲	گفت‌گو	گفتگو	۴۲
۱۳	دولت عراق را ترک و...	دولت عراق را ترک کرد و...	۴۵
۱۴	سه سالگی	سه سالگی	۴۹
۱۵	بالا گرفتن	بالا گرفتن	۴۹
۱۶	برضد	بر ضد	۵۱
۱۷	چهار فرزندش	چهار فرزندش	۵۲
۱۸	درسال	در سال	۵۲
۱۹	العظام ویشرب	العظام ویشرب	۷۲
۲۰	درخلال	در خلال	۷۳
۲۱	برجانگذاشت	برجا نگذاشت	۷۳
۲۲	الموت‌ما ترک	الموت ما ترک	۷۴
۲۳	درپیش گرفتن	در پیش گرفتن	۷۴
۲۴	فی فی وطنی	فی وطنی	۸۰
۲۵	مسئول‌اند	مسئولند	۹۰

خوانش و نقدی بر کتاب شعر پایداری در عراق معاصر (امیر فرهنگ‌نیا) ۱۸۷

۲۶	نیاندیشند	نیندیشند	۹۰
۲۷	یُدَفنوا	یُدَفنوا	۹۱
۲۸	مورد ستایش	مورد تمجید	۹۵
۲۹	گمانسیاب	گمان سیاب	۹۵
۳۰	سثوال	سؤال	۹۸
۳۱	عرض و آبروی خویش	آبروی خویش	۹۹
۳۲	ضداستعماری	ضد استعماری	۱۰۵
۳۳	علیالذوام	علی‌الدوام	۱۰۷
۳۴	أنقاض	أنقاض	۱۰۸
۳۵	رصاصالغزاه	رصاص الغزاه	۱۰۹
۳۶	کرده‌است	کرده است	۱۱۰
۳۷	تننصر الحیاة	تننصر الحیاة	۱۱۲
۳۸	الصراغیا	الصراع یا	۱۱۴
۳۹	الدربو	الدرب و	۱۲۳
۴۰	داردکه	دارد که	۱۲۴
۴۱	برچیده شودبا	برچیده شود. با	۱۳۰
۴۲	برمی‌انگیزد	برمی‌انگیزند	۱۳۷
۴۳	ازسطح	از سطح	۱۳۸
۴۴	فرارسیدن	فرا رسیدن	۱۴۰
۴۵	مطرالربیع	مطر الربیع	۱۴۱
۴۶	ونمونه‌هایی	و نمونه‌هایی	۱۴۲
۴۷	پناه‌بردن	پناه بردن	۱۵۴
۴۸	برقرار ساختن	برقرار ساختن	۱۵۷
۴۹	بیاندیشند	بیندیشند	۱۹۳
۵۰	قدحان	قد حان	۱۹۸
۵۱	وانتفواها	وانتفوها	۲۰۴
۵۲	الاشکوک	الاشکوک	۲۰۴
۵۳	نتدشأ	نتجشأ	۲۱۶
۵۴	م«حمد(ص)»	محمد (ص)	۲۱۷
۵۵	شتافته‌است	شتافته است	۲۲۲
۵۶	برئ اساس	بر این اساس	۲۲۴
۵۷	لوکانت	لو کانت	۲۲۶
۵۸	چاچ ۱	چاپ ۱	۲۳۸
۵۹	بدرشاكر السیاب	بدر شاکر السیاب	۲۴۰

کتابنامه

- أبو الأنوار، محمد (۲۰۰۶)، *الحوار الأدبي حول الشعر، قضايا موضوعية ودلالاته الفكرية وآثاره الفنية من بداية القرن العشرين إلى قيام الحرب العالمية الثانية*، القاهرة: مكتبة الآداب.
- الجيوسي، سلمى الخضراء (۱۹۹۷)، *موسوعة الادب الفلسطيني المعاصر، الشعر*، بيروت: المؤسسة العربية للدراسات والنشر.
- حری، عباس و اعظم شاهبداغی (۱۳۸۷)، *شیوه‌های استناد در نگارش‌های علمی رهنمودهای بین‌المللی*، تهران: دانشگاه تهران.
- رضایی، غلامعباس و ابوبکر محمودی (۱۳۸۹)، «بررسی تطور ساختاری دو قصیده جاهلی و اسلامی از حسان بن ثابت با نظر به مکتب ساختارگرایی»، *پژوهش‌نامه نقد ادب عربی*، ش ۱، دانشگاه شهید بهشتی.
- شکری، غالی (۱۳۸۹ ق)، «*ادب المقاومة فی فیتنام*»، عرض: هشام الدجانی، *مجلة المعرفة*، العدد ۹۶.
- شکری، غالی (۱۹۷۹)، *ادب المقاومة*، بیروت: دارالآفاق الجديدة.
- شکری، غالی (۱۹۸۵)، «*ادب المقاومة*»، عرض: صلاح السروی، *مجلة أدب و نقد*، العدد ۱۰.
- الشمري، حافظ محمد عباس درویش (۲۰۱۴)، *الفکر فی الشعر العربی الحديث ۱۹۰۰-۱۹۵۸*، دراسة فنية موضوعية، بغداد: مركز الكتاب الأكاديمي.
- عزالدین، یوسف (۲۰۰۶)، *الشعر السياسي الحديث فی العراق، دراسة أدبية تاريخية*، سوريا: دار المدى للطباعة والنشر.
- علاق، فاتح (۱۳۸۸)، *مفهوم شعر از دیدگاه شاعران پیش‌گام عرب*، ترجمه سیدحسین سیدی، مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد.
- فراستخواه، مسعود (۱۳۸۵)، «*اخلاق علمی رمز ارتقای آموزش علمی*»، فصل‌نامه *اخلاق در علوم و فناوری*، ش ۱.
- نعمتی قزوینی، معصومه (۱۳۹۶)، *شعر بایبدری در عراق معاصر*، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.